

بررسی اثرات اقتصادی گردشگری بر توسعه پایدار منطقه ای

مهری السادات دلقندی، دانشجوی دکتری جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار

m.delghandi20@yahoo.com

رضا فاضل، استادیار جامعه شناسی دانشگاه تهران

فائزه السادات دلقندی، کارشناس ارشد گروه مشاوره دانشگاه آزاد اسلامی واحد قوچان

تاریخ دریافت: 1399/02/03

اکسپت: 1399/08/12

چکیده

صنعت توریسم جایگاه خاصی را در اقتصاد شهرها به خود اختصاص داده که نقش فعال و موثری را در ارتقای ساختار اقتصادی شهرها بازی می کند. گردشگری به واسطه تاثیرات مختلفی که بر جوامع اعم از نقاط شهری بر جای می گذارد، در صورت مدیریت بهینه و کارآمد می تواند زمینه های توسعه و پیشرفت جوامع میزبان را فراهم نماید و در صورت عدم مدیریت و بی توجهی نیز می تواند زمینه ساز بروز مسائل و چالش های متعدد در مناطق میزبان باشد که در این تحقیق مسائل اقتصادی مدنظر بوده است. امروزه با توجه به اهمیت همه جانبه ای که پایداری به عنوان پارادایم حاکم در موضوع توسعه بدست آورده است، پرداختن به توسعه پایدار امری ضروری می باشد. همچنین، از توریسم به عنوان یکی از راهکارهای مهم، عامل اصلی محرک برای بازسازی و توسعه اقتصادی یاد شده است. لذا، هدف این مقاله، بررسی نقش اقتصادی گردشگری در توسعه پایدار شهرها می باشد. این مقاله به صورت مروری صورت گرفته و روش آن توصیفی-تبیینی می باشد. همچنین، اطلاعات پژوهش به صورت اسنادی-کتابخانه ای گردآوری شده است. نتایج پژوهش نشان دهنده آن است که گردشگری بر توسعه پایدار شهرها می تواند شامل اثرات مثبت و منفی باشد که آن ها را در جهت بهبودی توسعه به کار برد، به طوری که می توان با برنامه ریزی و مدیریت صحیح بر روی موارد منفی، آن را به نقطه قوت تبدیل کرد. همچنین، این صنعت از نظر برقراری پیوند با سایر بخش های اقتصادی، از بخش های پیشرو در اقتصاد محسوب می شود.، لذا می تواند از طریق عرضه، تقاضا و تولید، سایر بخش های اقتصادی را رونق بخشد.

کلیدواژه: گردشگری، اقتصادی، توسعه پایدار، منطقه

مقدمه

امروزه گردشگری به عنوان گذرگاه توسعه‌ی پایدار تلقی می‌شود که با ماهیتی چند بعدی، علاوه بر تامین نیاز گردشگران، باعث تغییرات عمده‌ای در سیستم جامعه‌ی میزبان می‌شود. از این رو در کشورهای جهان از گردشگری به عنوان کاتالیزوری کارآمد برای بازسازی و توسعه اجتماعی نواحی یاد شده است. تا جایی که سازمان جهانی گردشگری در بیانیه مانیل، گردشگری را نیاز اساسی در هزاره سوم معرفی کرده است (حاجی نژاد و همکاران، 1392). بنابراین گردشگری به عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصادی در جهان مطرح است و سهم بزرگی در درآمد، اشتغال و صادرات دارد. بر طبق آمار اقتصادی جهان در سال 2011، درآمد حاصل از بخش گردشگری تقریباً 5992 میلیارد دلار است. اگرچه بخش گردشگری 260 میلیون شغل ایجاد کرده است، تقریباً 9 درصد از اشتغال جهان را در بر می‌گیرد. در عصر حاضر، گردشگری و اقتصاد گردشگری در حال تبدیل به یکی از سریع‌ترین صنایع رو به رشد جهان بوده و ابزاری برای ایجاد درآمد ملی و از اصلی‌ترین ارکان اقتصادی جهان و نیز از مفاهیم، اشکال و ارکان توسعه پایدار قلمداد می‌شود (شوکتی آقمقانی و همکاران، 1395)، از این رو بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال‌زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی می‌دانند، بر طبق داده‌هایی از سازمان گردشگری جهان (WTO) در سال 2014، اروپا متداول‌ترین مکان برای گردشگری است و 584 میلیون گردشگر، با 51 درصد از کل گردشگران ورودی در جهان را داشته است و بعد از آن آسیا و اقیانوسیه با 263 میلیون و 23 درصد از گردشگران بین‌المللی قرار دارد. سپس آمریکا با 182 میلیون و 16 درصد از گردشگران ورودی، در حالی که آفریقا با 56 میلیون، با تنها 5 درصد از کل گردشگران ورودی قرار می‌گیرد و نهایتاً شرق میانه 50 میلیون 4 درصد از کل گردشگران بین‌المللی را پذیرفته است (فرید، 2015).

توسعه پایدار گردشگری عبارت است از گسترش صنعت گردشگری و جذب گردشگران به یک ناحیه با استفاده از منابع موجود به گونه‌ای که ضمن پاسخ دادن به نیازهای اقتصادی، فرهنگی و قانونی جامعه و انتظارات گردشگران بتوان وحدت، هویت فرهنگی، سلامت محیط زیست، تعادل اقتصادی مقصد و مهمانان آنان را به طور متوازن در حد بهینه تامین کرد (معصومی، 1388: 201). گردشگری پایدار حاصل تلاش در دستیابی به توسعه پایدار در تمامی زمینه‌هاست. اجلاس زمین در سال 1992 در ریودوژانیرو دولت‌ها را به سمت توسعه‌ی ای‌سوق داد که حداقل زیان و لطمه را به محیط زیست وارد سازد. گردشگری پایدار نیز جز توافقات حاصل در دستور کار اجلاس 21 (یعنی برنامه‌های مربوط به قرن بیست و یکم) قرار گرفت. دستور اجلاس در واقع شامل مجموعه‌ای از طرح‌های عملی مفصل بود که نقش هر کشور را در رسیدن به توسعه پایدار بیان می‌نمود. از این رو سازمان‌های بین‌المللی گردشگری در سطح جهان دستور اجلاس 21 برای گردشگری را منتشر کردند. این تصمیمات به رسمیت شناختن نقش گردشگری را در فرایند توسعه مناسب گوشزد می‌کرد و ضرورت طرح عملی برای سازمان‌های گردشگری را در راستای به فعلیت

در آوردن اصول گردشگری پایدار پیش می کشید. هدف اصلی در بسط معنایی گردشگری پایدار ارائه روش های منطقی در بهره گیری از منابع طبیعی و انسانی و ممانعت از بکارگیری غیر علمی این منابع است. توسعه پایدار گردشگری دارای سه جنبه: 1- حفاظت از محیط زیست 2- حفظ منابع و میراث فرهنگی 3- حرمت و احترام به جوامع است. از این رو گردشگری پایدار باید با سیاست مشخص و مدونی به اجرا درآید تا بتواند حرکت امید بخشی را در توسعه همه جانبه فضاهای جغرافیایی تضمین کند (Lumsdon, 1997, p 378).

بیان مسئله

در عصر حاضر بسیاری از برنامه ریزان، گردشگری را فعالیتی بسیار مهم برای توسعه مناطق معرفی کرده اند و همواره آن را از دیدگاه های گوناگون مورد توجه قرار داده اند، به طوری که اقتصاددانان صنعت گردشگری را صادرات نامرئی نامیده اند. این صنعت، فعالیتی گسترده است که تاثیرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی مهمی را با خود به همراه دارد. در حال حاضر صنعت گردشگری جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها پیدا کرده و نقش فعال و موثری در ارتقا ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بخصوص در کشورهای رو به توسعه ایفا می کند (خانی و همکاران، 1388: 52).

امروزه گردشگری به عنوان یکی از پیشروترین فعالیت های در حال رشد دنیا و ابزاری برای افزایش درآمد ملی کشورها محسوب و به عنوان یکی از امید بخش ترین فعالیت هایی است که از آن به عنوان گذرگاه توسعه یاد می کنند. این صنعت یکی از رشد یافته ترین صنایع نیمه دوم قرن بیستم می باشد و اغلب به عنوان کلید یا رمز رشد اقتصادی، چه در کشورهای توسعه یافته و چه در کشورهای در حال توسعه به کار گرفته می شود (ضرابی، 1390: 38). طلیعه گردشگری نوین، همگام با توسعه انقلاب صنعتی در انگلیس و نیز با گسترش وسایل نقلیه شخصی در اواسط قرن نوزدهم به بعد گسترش یافت، به طوری که از سال 1945 گردشگری دارای رشد سریعی بوده و هم اکنون بیشترین رشد را در بین بخش های مختلف اقتصادی داشته، به گونه ای که در ردیف سه صنعت بزرگ دنیا قرار دارد (سجادیان، 1390: 60).

بدین ترتیب، گردشگری از عوامل موثر در گسترش روابط بین ملت ها به شمار می رود و به منزله ی ایجاد کننده ی فرصت های شغلی در بخش اقتصادی و ایجاد تعاملات اجتماعی - فرهنگی مطرح می شود. در کشورهای در حال توسعه ای چون ایران، از گردشگری برای توسعه همه جانبه و پایدار و همچنین جایگزینی منابع جدید کسب درآمد به جای منابع نفتی استفاده می شود. در این راستا، اقتصاد دانان صنعت گردشگری را به عنوان سومین صنعت پویا و رو به رشد بعد از صنعت نفت و خودروسازی می دانند که تاثیر مهمی بر افزایش اشتغال، درآمدهای مرتبط با مکان های اقامتی و نیز درآمدهای دولتی کشورها داشته باشد و به دو صورت مستقیم و غیر مستقیم بر توسعه اقتصادی تاثیر گذارد (اوه، 2005).

جنبه تاثیرگذاری مستقیم بدین صورت است که صنعت گردشگری زیر مجموعه صنایع خدماتی بوده و خدمات یکی از مواردی است که تولید و یا ارزش افزوده آن در تولید ناخالص داخلی یک کشور لحاظ می گردد، در نتیجه درآمد حاصل از صنعت گردشگری در تولید ناخالص داخلی محسوب می شود

و به صورت مستقیم بر رشد اقتصادی اثرگذار است. این صنعت همچنین به طور غیرمستقیم نیز بر رشد اقتصادی اثرگذار است. به صورتی که اگر گردشگری به دلیل تعامل زیادی که با دیگر فعالیت های اقتصادی دارد، سایر فعالیت های اقتصادی که به صنعت گردشگری کالا و یا خدمات ارائه می دهند و یا محصول آن را مصرف می کنند. همراه با رشد، صنعت گردشگری رشد خواهند کرد. یعنی اینکه صنعت گردشگری می تواند به عنوان موتور برای رشد اقتصادی عمل کرده و سایر فعالیت ها را همراه با خود به سوی حرکت به جلو سوق دهد (WTO, 2012).

به دنبال گزارش برتلند در سال 1987، توسعه پایدار سفر طولانی اش را به سوی تبدیل شدن به یک پارادایم توسعه، در دوره جدید آغاز کرد. در همین زمینه، از دهه 1980، به دنبال گزارش های متعدد تهیه شده از سوی صدها محقق، کارشناس دولتی و دانشگاهی و نهضت طرفداران محیط زیست، سرانجام رویکردهای توسعه گردشگری و دولت ها به چالش کشیده شدند و به منظور بازساخت چارچوب سنتی توسعه گردشگری همسو با رویکرد توسعه پایدار، به شکلی که الزامات و استانداردهای جدید طرفداران محیط زیست و پایداری یک سطح بهینه از منافع اقتصادی - اجتماعی را تامین کند، تحت فشار قرار گرفتند (Choi, 2003: 77). بدین شکل از دهه 1990، حرکت از گردشگری انبوه به سوی رویکرد توسعه پایدار گردشگری آغاز شد و مفهوم توسعه پایدار وارد ادبیات گردشگری شد. اهداف گردشگری پایدار، بهبود کیفیت زندگی جامعه میزبان، رعایت برابری یا مساوات بین نسلی و درون یک نسل، حفظ کیفیت محیط زیست از طریق حفظ سیستم زیست محیطی، حفظ یکپارچگی و انسجام فرهنگی و همبستگی اجتماعی بین جوامع و ایجاد تسهیلات و امکانات است، به گونه ای که دیدارکنندگان بتوانند تجربه های ارزشمندی کسب کنند (گی، 1386). بر خلاف پارادایم سنتی، گردشگری پایدار می تواند اهداف متعادل اجتماعی - اقتصادی و زیست محیطی در سطح محلی و منطقه ای برآورده کند. از این رو، در قالب رویکرد توسعه پایدار گردشگری، بررسی نقش گردشگری در توسعه منطقه ای و محلی عموماً از ابعاد اقتصادی، اجتماعی یا فرهنگی و محیطی صورت می گیرد، زیرا ابعاد گردشگری پایدار لازم و ملزوم یکدیگرند و متقابلاً یکدیگر را تقویت می کنند (Reid, 1995: 38).

در واقع توسعه ای درون زا و نظام مند و متعادل است که بینشی سیستمی را در همه رشته ها مطرح می سازد. از طرف دیگر توسعه پایدار حالت تکاملی برنامه های توسعه است که با دیدی کل نگر و نیز با تاکید بر بینش سیستمی سعی دارد یک رهیافت تعادل بخش را دنبال کند (لطیفی، 1380، 139).

با توجه به مطالب فوق، یکی از ابعاد مهم در گردشگری شهری، رابطه و یا نقش گردشگری در اقتصاد توسعه یافته و پایدار در شهرها می باشد که از وجوه بسیار مهم این اقتصاد، اشتغال زایی برای شهروندان می باشد. ارزیابی آثار اقتصادی گردشگری، باعث فراهم نمودن اطلاعات لازم جهت شکل گیری سیاست های توسعه گردشگری می شود. این آثار از جنبه های مختلفی مورد بررسی قرار میگیرند و موجبات تحرک و پویایی در سایر بخش های اقتصادی را فراهم می کنند (واعظی و لطفی، 1388).

در این تحقیق بر آنیم که، اثرات اقتصادی گردشگری را بر توسعه پایدار منطقه مورد بررسی قرار دهیم.

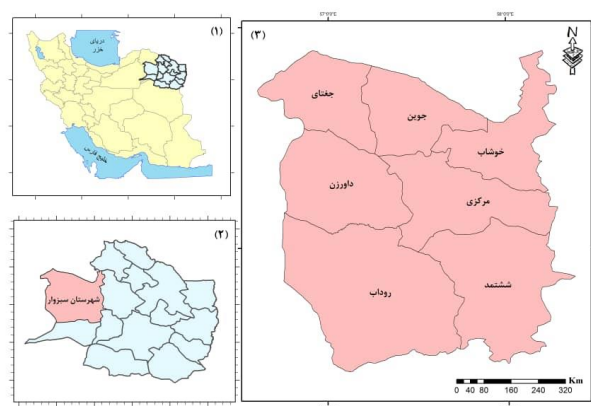
روش تحقیق

با توجه به نظری بودن موضوع پژوهش که به صورت مروری و بررسی متون بوده و عمده ترین منابع مورد استفاده کتاب ها و مجلات تخصصی، طرح های پژوهشی مرتبط و استفاده از شبکه جهانی اطلاع رسانی می باشد. در این پژوهش از روش توصیفی - تبیینی استفاده شده است و گردآوری داده ها نیز به صورت اسنادی - کتابخانه ای بوده که با استفاده از کتاب های گوناگون، نکاتی که به صورت پراکنده در آن ها وجود داشته، گردآوری شده است.

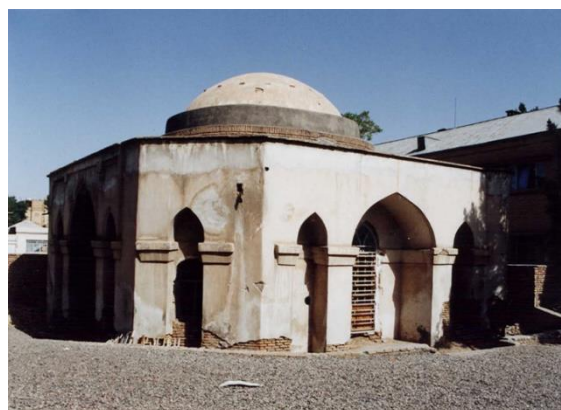
معرفی محدوده مطالعاتی

سبزوار، شهر زیبا و تاریخی در استان خراسان رضوی و دروازه خراسان است و در غرب استان خراسان رضوی به فاصله 220 کیلومتری مشهد قرار دارد. سبزوار یکی از شهرهای تاریخی ایران است که نسبت به آن بی توجهی شده است.

سبزوار، سومین شهر پرجمعیت استان خراسان رضوی، وسعتی برابر با 20628 کیلومتر مربع دارد و در ارتفاع 977/6 متری از سطح دریا قرار دارد. بلندترین نقطه سبزوار رشته کوه جغتای است که 2924 متر ارتفاع دارد. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، سبزوار دارای سه بخش مرکزی، روداب و ششتمد است.

شکل 1- نقشه سبزوار

شکل

شکل 2- آرامگاه بقراط

3- آرامگاه حاج ملاهادی سبزواری

سبزواری

شکل 4- مصلی

شکل 5- یخدان سبزواری

شکل

شکل 6- خانه دیویا آتشکده آذربرزین مهر

7- آتشکده میرمظفر بخش خوشاب

مبانی نظری

واژه توریسم نخستین بار در سال 1811 در مجله ای به نام اسپورتینگ آمده است. تا اواخر دهه 1970، گردشگری به عنوان فعالیتی طلایی و بدون دود (آلودگی) معرفی و همواره بر پیامدهای مطلوب و منافع آن به ویژه منافع اقتصادی تاکید می شد (Choi, 2003).

واژه توریسم به مجموعه مسافرت هایی گفته می شود که بین مبدا و مقصد با انگیزه های استراحتی، تفریحی، تفریحی، ورزشی، دیداری، تجاری، فرهنگی و یا گذران اوقات فراغت انجام می گیرد و در آن شخص توریست در مقصد اشتغال و اقامت دائم ندارد. در تعاریف اولیه بیشتر بر بعد فاصله تاکید گردیده و گردشگران بر مبنای فاصله ای که از محل مسکونی داشتند، طبقه بندی می شوند، به گونه ای که کمیسیون ملی گردشگری آمریکا (1973) در تعریف گردشگری داخلی فاصله پنجاه مایل را در نظر گرفته که در برگیرنده تمامی سفرها به جز سفر برای کار می شود.

گردشگری از دو بعد جغرافیایی و اجتماعی تعریف می شود، این تعریف از بعد جغرافیایی به گذران اوقات فراغت و تفریح به جایی غیر از محل سکونت اطلاق می شود. از بعد اجتماعی نیز تعریف گردشگری اختلاف بین نوع زندگی ساکنان بومی و غیر ساکنان یا همان گردشگران را در بر می گیرد. این دو تعریف خود نشان تمایز مابین تعاریف مختلف از

گردشگری است که هریک از آیتم های مورد نظر در مطالعات گردشگری می باشند.

از دیگر تعاریف گردشگری می توان به تعاریف فنی اشاره کرد که توسط سازمان جهانی گردشگری (WTO) ارائه گردیده است. این تعاریف بر اساس تمایز قائل شدن در رویکرد به مکان بازدید، تقسیم بندی را پیرامون گردشگری در ابعاد مختلف انجام داده اند که به صورت زیر می باشد:

گردشگری عبارت است از فعالیت های افرادی که برای استراحت، کار و دیگر دلایل به خارج از محیط سکونت معمول خویش سفر کرده و حداکثر برای یک سال متوالی در آنجا اقامت می کنند.

گردشگری داخلی (بومی): اشخاص مقیم یک کشور که حداکثر برای مدت 12 ماه به محلی در کشور خودشان که خارج از محیط معمول زندگی آن ها می باشد، سفر کنند و هدف اصلی آن ها در این سفر انجام کاری نیست که سرانجام آن دریافت مزد از محل مورد بازدید باشد.

گردشگری خارجی (بین المللی): افرادی که برای حداکثر مدت 12 ماه به کشوری که محل اقامت معمول آن ها نیست و خارج از محیط معمول زندگی شان قرار دارد، سفر کنند و هدف اصلی آن ها در این بازدید سرانجامش دریافت مزد از کشور مورد بازدید باشد.

به طور کلی گردشگری را می توان بر مبنای عوامل مختلفی تعریف کرد و در بررسی آن در این تعاریف استفاده نمود ولی پیرامون این تعاریف باید این نکته را مدنظر داشت که گردشگری، صرفاً یک پدیده یک بعدی نیست که در تعاریف خطی قابل بحث باشد، بلکه در برگزیده ابعاد بسیاری در زمینه های گردشگری مختلفی هم چون ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نظیر اینها می باشد. هم چنین عوامل دیگری هم چون طول مدت اقامت، وسیله سفر، مقاصد، تقاضا و نظیر اینها نیز باید در تعریف گردشگری مدنظر قرار گیرد (سید تقی دیزج و همکاران، 1395).

گردشگری شهری

سازمان جهانی جهانگردی تعریفی قابل قبول از توسعه پایدار گردشگری ارائه کرده است که در مورد آن اتفاق نظر وجود دارد. از نظر این سازمان توسعه پایدار فرآیندی است که نیاز گردشگران فعلی و جامعه میزبان را تامین نموده و در عین حال موجب حمایت از این نیاز و تقویت آینده آن می شود (رنجبریان و زاهدی، 1389: 173-182). گردشگری یکی از صنایع در حال ظهور و رو به رشد سریع در جهان امروز است و به خوبی می توان گفت که ورود هر دوازده گردشگر ایجاد یک کار جدید است. صنعت گردشگری، به واسطه سرمایه کم مورد نیاز و نیز کوتاهی دوره برگشت سرمایه، هم برای کشورهای توسعه یافته و هم برای کشورهای در حال توسعه به عنوان یک فعالیت جذاب اقتصادی برای سرمایه گذاری تلقی می شود. هم چنین توریسم سهم اصلی را در تنوع فعالیت های اقتصادی و کمک به کاهش عدم تعادل های منطقه ای در کشورهای توسعه یافته بر عهده دارد (Koc & Galip, 2007). در سراسر جهان، گردشگری شهری بدون شک یکی از مهم ترین اشکال گردشگری به حساب می آید. شهرها یکی از پربیننده ترین مقاصد گردشگری جهان به شمار می آیند که هرساله پذیرای میلیون ها نفر گردشگرند. مدیریت گردشگری اکنون به فعالیتی مهم بدل گشته است که جریان کارها، اقدام های اجتماعی و تغییرات فضایی فراوانی را به ویژه در کشورهای اروپایی شکل می دهد (کازس،

1382). سیاست گذاران توسعه از صنعت گردشگری به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار و موجب تحرک اقتصادی حاشیه ای و پیشرفت توسعه از طریق ایجاد شغل و درآمد برای جامعه یاد می کنند (Russel & Stabile, 2003). گردشگری در سال های اخیر به یکی از پردرآمدترین بخش های اقتصادی تبدیل شده است و هر کس به نحوی سعی می کند از این بازار به بهترین شکل بهره ببرد. امروزه بر همگان ثابت شده است که توسعه گردشگری می تواند سبب ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، رفاه و بهبود معیشتی مردم و در نهایت منجر به پیشرفت و توسعه شهری و منطقه ای شود، به شرطی که با برنامه ریزی مناسب انجام شده، جنبه های منفی و احیاناً مخرب آن پیشگیری و کنترل شده و جنبه های مثبت آن تقویت گردد (سازمان شهرداری ها و دهرداری های کشور، 1385).

توسعه

به معنای گسترش دادن، وسعت یافتن، ترقی و پیشرفت به ویژه در زمینه علوم و اقتصاد و زمینه های مدنی دیگری باشد. توسعه فرآیندی هدف دار است که به وسیله انسان آغاز می گردد و هدف آن بهبود بخشیدن به شرایط زیستی کلیه افرادی است که در یک جامعه زندگی می کنند. توسعه قبل از هر چیز "رشد" را در ذهن متداعی می کند، اما توسعه به معنی صرفاً رشد نیست، توسعه را شاید بتوان تغییر نامید، اما مسلماً هر تغییری را در جوامع نمی توان به معنای توسعه دانست. عده ای مفهوم توسعه را مترادف با پیشرفت و تکامل می دانند، در حالی که بسیاری از مظاهر توسعه و یا عجلتاً ابعادی از توسعه، ممکن است نتایج منفی نیز داشته باشند. ابعاد توسعه عبارت است از توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی، توسعه سیاسی، توسعه صنعتی و توسعه فرهنگی (قلی زاده، 1388).

برای ایجاد یک توسعه همه جانبه و پایدار و هم چنین جایگزینی منابع جدید کسب درآمد به جای منابع نفتی نیازمند استفاده از تمامی امکانات و قابلیت های جهانگردی می باشیم. در این راستا توسعه صنعتی جهانگردی که اقتصاددانان آن را سومین پدیده اقتصادی پویا رو به رشد پس از صنعت نفت و خودروسازی می دانند، به عنوان نیاز اساسی هر کشور مطرح می شود (گرامیان، 1387).

تاریخچه توسعه پایدار

مفهوم توسعه پایدار در اواخر دهه 1980 پس از برگزاری کنفرانس جهانی زمین (1992) به طور کاملاً جدی مطرح گشت که آن را این گونه تعریف کرده اند: " توسعه ای که نیازهای نسل حال را با در نظر گرفتن توانایی نسل های بعدی برای پاسخ گویی به نیازهای خود تامین می نماید و شامل فرآیند برنامه ریزی، پایش و کنترل مستمر است و گردشگری پایدار نیز زیر مجموعه توسعه پایدار است". توسعه پایدار گردشگری توسعه ای است که در آن توازن و تعادل، حفظ ارزش ها و کیفیت اخلاقیات و اصول اقتصادی و نیز مزیت های اقتصادی همه به همراه هم دیده شده و کوشش می شود تا توسعه ای متعادل و همه جانبه جایگزین توسعه صرفاً اقتصادی گردد (علی محسنی، 1388: 24). توریسم پایدار به نحوی برنامه ریزی و اجرا می شود که بر محیط زیست، اقتصاد و فرهنگ جامعه میزبان اثر منفی نگذارد. در واقع دیدگاه توسعه گردشگری با استفاده از منابع موجود به گونه ای است که ضمن پاسخ دهی به نیازهای مختلف گردشگران، در راستای حفظ محیط زیست، تعادل اقتصادی و رفاه مردم محلی همراه با حفظ فرهنگ و ارزش های آنان نیز

تلاش می شود. در چارچوب این دیدگاه، اصولی را که برای گردشگری پایدار در دستور کار برنامه محیط زیست سازمان ملل توسط کمیسیون توسعه پایدار به عنوان مسئول اجرای دستور کار 21 در زمینه گردشگری با کمک سازمان گردشگری جهانی قرار داده اند که بر گردشگری پایدار اشاره می کند. رویکرد زیربنایی که هم اکنون در برنامه ریزی صنعت گردشگری و در سایر انواع توسعه به کار می رود، رسیدن به توسعه پایدار است و بر اساس روش توسعه پایدار باید منابع طبیعی، فرهنگی و سایر منابع گردشگری برای استفاده مداوم در آینده حفظ شود و در عین حال برای جامعه کنونی سودمند و مفید باشد (قادری، 1382).

منظور از توسعه پایدار تنها حفاظت از محیط زیست نیست، بلکه مفهوم جدیدی از رشد اقتصادی است. رشدی که عدالت و امکانات زندگی را برای تمام مردم جهان و نه تعداد اندکی افراد برگزیده است. در فرآیند توسعه پایدار سیاست های اقتصادی، مالی، تجاری، انرژی، کشاورزی، صنعتی و... به گونه ای طراحی می شود که توسعه اقتصاد، اجتماعی و زیست محیطی را تداوم می بخشد و در نهایت توسعه پایدار به معنی عدم تحمیل آسیب های اقتصادی، اجتماعی و یا زیست محیطی به نسل های آینده است (ازکیا و غفاری، 1392).

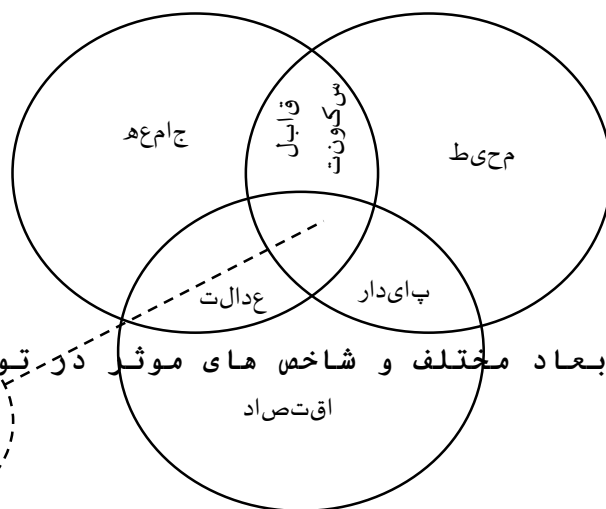
مفهوم پایداری در تلاشی است برای دستیابی به بهترین نتایج در برنامه های محیط انسانی و طبیعی که برای حال و به صورت نامحدود برای آینده صورت می پذیرد.

توسعه پایدار همچنین سه بعد اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی را در بر می گیرد. این ابعاد دارای ساختاری مشخص و نظامی سلسله مراتبی هستند، علاوه بر این هر یک از این ابعاد از وزن مخصوص به خود در توسعه پایدار برخوردارند (Birkmann, 2000).

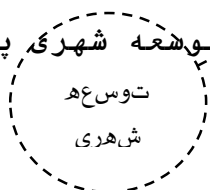
توسعه پایدار شهر و ارتباط گردشگری با آن

به منظور نشان دادن نحوه ارتباط گردشگری شهری پایداری و توسعه پایدار شهری بر پایه یک مدل مفهومی، ابعاد و شاخص های توسعه پایدار شهری بیان می شود. همان گونه که در شکل 8 مشاهده می شود، این مدل از ترکیب سه بعد اصلی توسعه یعنی: جامعه (جامعه شاداب)، اقتصاد (اقتصاد شایسته) و اکولوژی (محیط زیست) تشکیل یافته است. از آنجایی که هدف از ترکیب این سطوح با یکدیگر رسیدن به توسعه پایدار است، در ابتدای امر لازم است تعادل و پایداری در هر یک از این سه بعد اصلی مشخص شود. حد مورد نیاز مقوله های پایداری، تعادل و کیفیت در یک از این ابعاد با توجه به هویت آن بعد به صورت ویژه ای جلوه یافته است. یعنی همانگونه که در شکل ملاحظه می شود، اولاً "جامعه باید شاداب باشد" یعنی مفهوم مدنیت را در خود درک کرده باشد. به عبارت دیگر مردم از زندگی در آن اجتماع راضی باشند و در حالی که مشارکت گسترده ای در اداره امور دارند، مفهوم حقوق شهروندی و برابری در روح آن اجتماع تجلی یافته باشد. محیط قابل زیست نیز نشان از تعادل و کیفیت اکوسیستم های محلی مانند هوا، آب، خاک و... داشته و نحوه ارتباط انسان و طبیعت را مشخص می سازد و بر پایداری منابع و ظرفیت محیط تاکید دارد. در نهایت اقتصاد (شایسته) نیز به معنی در جریان بودن حداقل درصدی از درآمدهای عام اقتصادی در جامعه است، که قابلیت برخورد بنیادی و اساسی با نیازهای اولیه و روزمره ساکنان را داشته باشد. بر اساس مدل مفهومی، توسعه شهری پایدار تنها در صورتی دست یافتنی است که هم پوشانی دو به دوی این

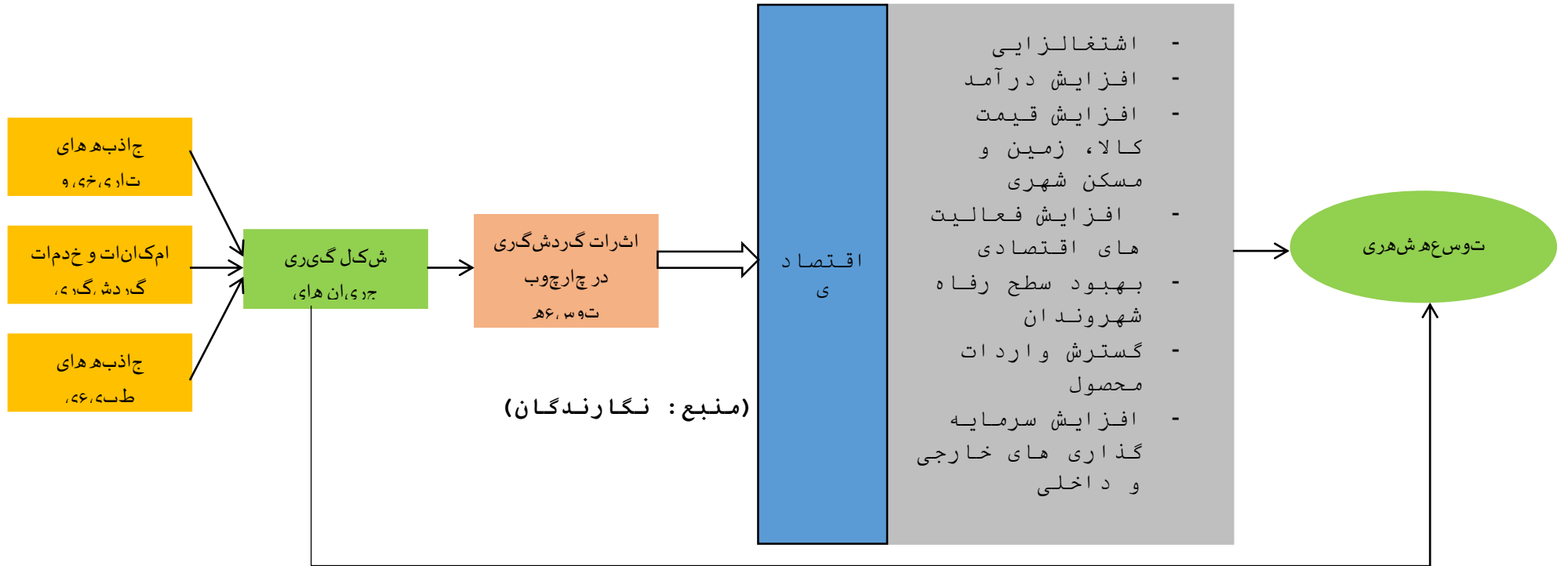
سطوح به صورت سازمان یافته و متعادل صورت پذیرفته و مفاهیم مشخص شده در **شکل 8** را تداعی نماید (Shahabian, 2004). بدین ترتیب گردشگری شهری مانند هر پدیده دیگری در صورتی می تواند باعث توسعه شهر شود که در راستای **اهداف و زمینه** های توسعه شهری پایدار که بدان اشاره گردید، باشد. به طور کلی توسعه پایدار شهر مرهون تعاملات پایدار، سازنده و نظام وار انسان با انسان (در ابعاد مختلف) و انسان با محیط (در بعد طبیعی و اکولوژیکی) می باشد. تعاملاتی که بر اثر آن در طول زمان شهر، از نظر زیست قابل سکونت، از نظر اقتصادی بادوام و از نظر اجتماعی همبسته و از نظر کالبدی زیبا می گردد.

شکل 8- مدل مفهومی ابعاد مختلف و شاخص های موثر در توسعه شهری پایدار

مدل مفهومی تحقیق:

اصول گردشگری پایدار

گردشگری فعالیتی گسترده است که دارای تاثیرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی قابل توجهی بوده و هر یک در جای خود قابل بحث است که در این مقاله به بعد اقتصادی آن می پردازیم. بعد اقتصادی این فعالیت، نخستین جنبه ای است که سیاستگذاران و محققین را به سوی خود جلب نموده و به دلیل بازده مناسب این بخش، تمایل به گسترش آن همه گیر شده است، اما به تدریج با آشکار شدن تبعات اجتماعی، فرهنگی و حتی زیست محیطی آن، نیاز به بررسی های بیشتر پدیدار گردید. گردشگری عنصری حیاتی و ضروری در برنامه ریزی برای توسعه اقتصادی شهرها محسوب می شود. در متن بازسازی های جهانی و غیر صنعتی شدن، گردشگری فرصت هایی را برای باز زنده سازی اقتصادهای شهری که در معرض کاهش و رکود هستند، پیشنهاد می کند به ویژه در مکان هایی که گزینه های دیگر محدود هستند، منبعی مهم برای اشتغال است (Rogerson, 2004).

به منظور دستیابی به گردشگری پایدار گام نخست را می توان شناسایی پتانسیل ها و جاذبه های طبیعی و هم چنین موانع و محدودیت های توسعه توریسم دانست. بدون آگاهی و شناخت استعدادها و توان های بالقوه و بالفعل در هر منطقه، امکان برنامه ریزی و پیش بینی میسر نخواهد بود. در واقع شناخت استعدادهای اقتصادی، طبیعی و انسانی هر منطقه به پژوهشگران و برنامه ریزان این امکان را فراهم می سازد تا بر اساس وضع موجود و توان منطقه، متناسب با آن عمل کرده، جهت آن در منطقه را شناسایی کنند و با ارائه راهکارهای بهتر و عملی تر برای توسعه توریسم منطقه، زمینه های درآمدزایی، ارتقا سطح رفاه اقتصادی و اجتماعی منطقه و در نهایت توسعه پایدار را فراهم آورند (Holjevac, 2003). تحقق توسعه ی پایدار گردشگری در گروه رویکرد همه جانبه نگر و کل گرا، آینده نگر و مساوات گرا است. نگرش اول بر این باور است که توسعه هنگامی پایدار است که در بستر سیاسی، اقتصادی و اکولوژی ملاحظه گردد.

در رویکرد دوم، برآورد احتیاجات کنونی گردشگران، جامعه ی میزبان و به موازات آن محافظت از محیط زیست و حفظ فرصت های برابر برای آیندگان مطرح است.

در رویکرد سوم، مساوات درون نسلی و فرا نسلی در استفاده از امکانات، داده ها و منابع مورد نظر است (موائی هشتجین و خوشنود، 1386).

نقش توریسم در توسعه اقتصادی

گردشگری یکی از پویاترین بخش های اقتصادی جهان به شمار می آید و بر اساس پیش بینی سازمان جهانی توریسم، در چند سال آینده صنعت گردشگری از لحاظ درآمد، در راس صنایع موجود در دنیا قرار خواهد گرفت و بزرگترین بخش تجارت بین الملل را به خود اختصاص خواهد داد. بسیاری از کشورهای در حال توسعه از پیوند با اقتصاد جهانی و گشودن مرزهای اقتصادی اهداف عمده ای را دنبال می کنند که یکی از مهم ترین این اهداف توسعه کشورشان از طریق جذب گردشگر است (پریسلا، 1380).

در بررسی رابطه اقتصاد و جهانگردی، اقتصاددانان اهمیت اقتصادی را مورد تاکید قرار می دهند و توسعه جهانگردی را تابعی از کل اقتصاد دانسته و آن را پدیده ای اقتصادی و تحت تاثیر متغیر بازارها می دانند. در این دیدگاه صاحب نظران به مواردی چون جذب ارز خارجی،

گسترش و رونق صنایع دستی، افزایش صادرات، توسعه امکانات رفاهی، تعادل پرداخت ها، توجه به عایدات خارجی، تنوع سازی اقتصادی، جذب سرمایه های سرگردان و اشتغال زایی به عنوان رابطه ی توریسم با اقتصاد اشاره کرده اند. به نوعی در این دیدگاه توریسم فعل و انفعالات اقتصادی را تسریع می کند و از سوی دیگر جریانات کلی اقتصادی (اقتصاد آزاد، فعالیت بخش خصوصی) و میزان رشد توریسم را تحت تاثیر قرار می دهد و از این رو بین توریسم و توسعه اقتصادی رابطه متقابل وجود دارد (خلیفه سلطانی، 1384).

جهانگردی نیروی اقتصادی انعطاف پذیری است که به خوبی به انواع موقعیت ها پاسخ می دهد. جهانگردی احداث مجتمع های استراحتگاهی جدید در مناطق توسعه نیافته فعلی را همراه دارد یا می تواند به شکلی کاملا برابر، راهکارهای جدید اقتصادی را از طریق شرکت ها و فعالیت های جهانگردی کوچک در جوامع روستایی توسعه نیافته به وجود آورد. جهانگردی فرصت ها و امکانات بی شماری را عرضه می کند. به همین جهت آشکار است که جهانگردی باید اثر اقتصادی مطلوبی داشته باشد (دیل، 1379).

در سیستم اقتصاد جهانی صنعت گردشگری روز به روز اهمیت بیشتری پیدا می کند. گردشگری در مراحل اولیه توسعه موثرترین آثار اقتصادی را در یک کشور جهان سوم دارد و با پشت سر گذاشتن مراحل صنعتی، از اهمیت این تاثیرات کاسته می شود (وای جی و اد آر، 1377). در کشور ما نیز صنعت جهانگردی در رشد و توسعه نقش به سزا دارد و موجب افزایش تولید شغل می شود. ارائه شاخص های واقعی برای محاسبه سودها و هزینه های صنعت مزبور می تواند بخش های خصوصی و عمومی را قادر سازد که بدان وسیله مزایای اقتصادی را به حداکثر برسانند.

چارچوب نظری

نظریه مکتب کلاسیک و نئوکلاسیک در ارتباط با گردشگری

با توجه به یکی بودن اصول و پایه های مکتب کلاسیک و نئوکلاسیک و باور هر دو مبتنی بر عدم دخالت دولت، مواضع این مکاتب در خصوص صنعت گردشگری و ساز و کارهای آن، مواضع واحدی خواهد بود. در واقع، نظر پیروان این مکاتب در مورد این صنعت، با توجه به اصول کلی آنان، مبتنی بر عدم دخالت دولت، خصوصی سازی، پیروی از اصل بازار آزاد و رقابت کامل می باشد، زیرا نیروهای بازار آزاد کلی عمل می کنند که تعادل به صورت خودکار برقرار می گردد. آن ها بر هماهنگی منافع تاکید داشته و معتقدند با این که هر کس در جستجوی نفع شخصی خود می باشد، ولی در نهایت مجموع این منافع، بهترین منافع را برای جامعه به دنبال خواهد داشت، بنابراین نیازی به دخالت دولت و هدایت امور به دست آن نمی باشد. بر اساس اصول این مکاتب، این نتیجه حاصل می شود که دولت مجاز به دخالت در صنعت گردشگری و امور مربوط به آن نخواهد بود، البته باید اذعان داشت که این مکاتب با نقش نظارتی دولت مخالفتی نداشته و بخش های خصوصی مجازند با توجه به اصل جستجوی حداکثر سود مطلوب، رفتار عقلانی، تصمیم گیری بهینه و آزادی نامحدود نظام عرضه و تقاضا این صنعت را، به حالت تعادل درآورند.

البته به نظر می رسد در حال حاضر پیروی از این مکاتب در صنعت گردشگری ایران، کارگر و قابل اجرا نخواهد بود. صنعت گردشگری، مقوله ای فرهنگی سیاسی و اقتصادی است که با توجه به اهمیت مبحث ارزش ها و حفظ آن ها در ساختار سیاسی نظام جمهوری اسلامی ایران، جنبه فرهنگی و سیاسی آن، شکل ویژه ای به خود گیرد، لذا دولت به

منظور تعریف فرهنگ، رایه معیارها و به طور کلی امور سیاسی و فرهنگی در این صنعت وارد عرصه عمل می شود. شاید در نگاه صرف اقتصادی به مسئله گردشگری، با توجه به اصل حداکثر سود، مسئله را توجیه نمود ولی با اهمیت یافتن سیاست و فرهنگ، بحث ارزش های نظام و لزوم دخالت دولت مسئله متفاوت می گردد.

مکتب نئولیبرال و اقتصاد بازار آزاد و گردشگری

این مکتب نیز با پر رنگ کردن نقش دولت به شکل انحصاری صدمات زیادی را به آزادی های اقتصادی وارد نموده و کلاسیک ها یا همان لیبرال های سنتی با شعار آزادی های نامحدود در بسیاری از موارد شرایط رقابت کامل را از بین بردند. به علت نبود نظارت دولت، آن ها زمینه رواج ثروت های خصوصی و توزیع نامتعادل درآمد را فراهم کردند. در حال حاضر، اقتصاد جهان بر اساس اصول مکتب نئولیبرال استوار است و بحث خصوصی سازی و رقابت آزاد را مدنظر دارد. در این اقتصاد بر خلاف اقتصاد کلاسیک، آزادی اقتصادی از نوع نامحدود نیست بلکه آزادی نسبی بوده و از طریق نظارت دولت قانونمند می گردد. در واقع می توان گفت مکتب نئولیبرال کامل ترین مکتب اقتصادی است، زیرا علاوه بر اینکه روی آزادی نسبی، رفاه اقتصادی و سود که انگیزه های اصلی انسان می باشند، تاکید دارد. به مسئله لزوم دخالت دولت به منظور برقراری و تنظیم رقابت های اقتصادی و کنترل و ضابطه پذیری آن ها نیز توجه دارد، اما در خصوص بحث توسعه صنعت گردشگری برای اشتغال زایی و به تبع بالا رفتن ثبات سیاسی و امنیت ملی با توجه به اصل اقتصاد بازار آزاد، رقابت کامل و خصوصی سازی، شرایطی مهیا کرد تا بخش خصوصی در زمینه توسعه این صنعت و شکوفایی آن، فعالیت نموده و دولت نیز نقش نظارتی خود را در حد ایجاد تسهیلات لازم و مناسب برای فعالیت های بخش خصوصی، ایفا نماید.

به دنبال فشار مضاعفی که طی دهه های اخیر توسط گردشگران بر بسیاری از کلان شهرهای اروپایی و امریکایی، از جمله لندن، پاریس، نیویورک و فلورانس وارد شده است. بخش معناداری از مراکز تحقیقاتی خصوصی و دولتی، به مدیریت گردشگری شهری به طور ویژه توجه نموده اند. گردشگری کلان شهری نیازمند مجموعه ای از نظریه ها، روش ها و فنون، برای تجزیه و تحلیل مطالعات تطبیقی و توسعه آن ها جهت درک نقش خاص کلان شهرها در درون گردشگری و یا جایگاه گردشگری در فرم و عملکرد کلان شهرهاست (سید تقی دیزج و همکاران، 1395).

اثرات اقتصادی

در بسیاری از کشورهای جهان، گردشگری را به عنوان یکی از بخش های کلیدی برای توسعه و پیشرفت اقتصادی در نظر می گیرند و مهم ترین اثر آن ایجاد اشتغال و درآمد است. میزان این تاثیر بستگی به نوع سرمایه گذاری و جایگاه این صنعت در اقتصاد ملیت دارد (نوربخش و همکار، 1389: 30). در مجموع اثرات اقتصادی مستقیم و غیر مستقیم گردشگری در توسعه شهری را می توان در موارد زیر خلاصه کرد:

- ایجاد اشتغال و افزایش درآمد عمومی در سطح جامعه
- ورود سرمایه ها و سرمایه گذاری های خارجی به شهرها
- معرفی شهر به عنوان یک قطب گردشگری
- افزایش تعداد شاغل در امور مرتبط با گردشگری
- رشد ساخت و ساز و نوسازی در سطح شهرها

- به کارگیری توانایی های موجود محلی
این مزایا را می توان در سطوح ملی، منطقه ای و محلی موزد ارزیابی
قرار داد، طبق نظر پیرسون (1989) و دیسون (1995) عواقب منفی گردشگری
شامل:

- تورم افزایش عمومی قیمت ها
  - مشاغل فصلی و بیکاری
  - افزایش قیمت زمین
  - توسعه بخش خدمات و تحلیل تولید کالایی
  - کاهش خدمات عمومی همگانی
  - توسعه نامتعادل منطقه (همان، 31).
- به دنبال تاثیرات مثبت و منفی گردشگری، می توان به اهداف توسعه
پایدار اشاره کرد:
- حفاظت و نگهداشت محیط زیست
  - ترکیب متعادل اقتصاد و محیط در فرآیند تصمیم گیری
  - استفاده بهینه از منابع محیطی
  - احترام به حقوق نسل های آینده در بهره گیری از منابع
  - گسترش همزمان رشد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی.

بحث و نتایج

گام اول توسعه گردشگری و صنعت توریسم، مسافرت های شهری است که
امروزه از آن به عنوان عامل مهم توسعه اقتصادی، اجتماعی، رفاهی
شهر و شهرنشینان یاد می شود که در پی آن مدیریت شهری از عامل
تاثیرگذار در توسعه و بهبود گردشگری پایدار شهری می باشد.
گردشگری شهری زمانی می تواند مفید واقع شود که در ارتباط با دیگر
کارکردهای شهری باشد که در این میان مفهوم پایداری شهری دربر
گیرنده تعامل عوامل محیطی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی است. امروزه
به دلیل بی توجهی مدیریت به مقوله گردشگری پایدار، نتوانسته به
نیازهای شهروندان پاسخ مناسب بدهد و به سوی پایداری سوق دهد که
این بی توجهی موجب آثار منفی هم چون هزینه های بیشتر زندگی، تغییر
زندگی سنتی، افزایش جرایم، آلودگی زیست محیطی، فشار روی تسهیلات و
خدمات شده است.

اهداف کلان توسعه گردشگری در جوامع مختلف بسیار متفاوت است و با
سیاست های کلان در سطح ملی، روابط بین المللی در ارتباط است. در
اکثر کشورها هدف اصلی توسعه گردشگری کمک به رشد و توسعه اقتصادی
جوامع است. در موارد متعددی نیز توسعه گردشگری اغلب به ارز آوری،
ایجاد اشتغال و در سطح ناحیه ای به توزیع ثروت تاکید می کند. همان
طور که در سال 2002 نیز توسط سازمان جهانی گردشگری اعلام گردید،
گردشگری ابزاری برای فقرزدایی و توزیع ثروت در جهان محسوب می شود
(خادمی و همکاران، 1393).

با توجه به نظر فیلدن که به متمدن کردن یک شهر یعنی بالا بردن
کیفیت زندگی ساکنین آن شهر، اعتقاد دارد که اگر شهری متمدن شود
می تواند توریست های بیشتری جذب کند و جهانگردی باید به ساکنین
آن محل منفعت برساند.

بنابر آنچه گفته شد توسعه صنعت توریسم، تشکیلات جهانگردی را توسعه
داده و باعث از بین رفتن نمودهای منفی و افزایش فرصت های اقتصادی
می شود. نتایج مرور و بررسی پژوهش های انجام شده پیرامون توریسم

حاکمی از آن است که بین توریسم و توسعه اقتصادی رابطه متقابل وجود دارد و گردشگری در مراحل اولیه توسعه موثرترین آثار اقتصادی را در یک کشور جهان سوم دارد و با پشت سر گذاشتن مراحل صنعتی، از اهمیت این تاثیرات کاسته می شود.

چنانچه ذکر شد توسعه فرایند تغییراتی است که هم منجر به رشد و دستاوردهای مثبت می گردد و هم در برخی زمینه ها اگر مدیریت نشود تبعات منفی به دنبال دارد. صنعت توریسم نیز در صورتی منجر به توسعه در ابعاد مختلف توسعه پایدار می گردد که از مدیریت مناسب برخوردار باشد و برای آینده ی آن سیاستگزاری و برنامه ریزی مطلوبی انجام شود. به عبارت دیگر صنعت توریسم همچون سایر صنایع، نیاز به برنامه ریزی دارد و برنامه های جهانگردی باید با نگاه به آینده و پیش بینی وقایع آتی، عملیات لازم را برای نیل به اهداف جهانگردی تنظیم کند و به این طریق راه توسعه و گسترش جهانگردی را هموار سازد. اصل مهم در سیاستگزاری توسعه گردشگری دستیابی به حداکثر سود در سرمایه گذاری های ناحیه ای همراه با به حداقل رسانیدن تاثیرات منفی فعالیت های گردشگری است که باید به آن توجه شود (قلی زاده سرابی و غفاریان، 1389).

نتایج این گونه بر می آید که صنعت گردشگری بر توسعه پایدار یک منطقه شامل اثرات مثبت و منفی می باشد. با توجه به موارد ذکر شده در طی تحقیق، می توان آن ها را در جهت بهبودی توسعه یک منطقه به کار برد، حتی به مرور زمان با برنامه ریزی و مدیریت صحیح روی موارد منفی کار کرد و به نقطه مثبت تبدیل کرد. از تجارب کسب شده سال های گذشته نقاط ضعف را به قوت تبدیل و از آن جهت درآمد و جذب توریست بیشتر و در نهایت توسعه پایدار منطقه صرف کرد.

معمولاً وقتی از اثرات اقتصادی گردشگری بر توسعه پایدار سخن به میان کشیده می شود در نگاه اول به آثار مثبت آن توجه می شود، در صورتی که به طور قطع آثار منفی گردشگری را هم بایستی مد نظر قرار داد، زیرا به قدری این آثار در کلیات ساختاری منطقه موثر است که می تواند به مرور بر روی نقاط مثبت در آینده آن منطقه تاثیر بگذارد. توانمند سازی ساکنان منطقه میزبان را می توان از طریق ایجاد فعالیت های مکمل مانند خدماتی، با افزایش درآمد خانوارها، ایجاد اشتغال و تشویق به تولید محصولات کشاورزی و صنایع دستی و بومی، به عنوان یک راهکار برای بهبود رشد اقتصادی در سطح شهر در نظر گرفت که می بایستی در برنامه ریزی توسعه مورد توجه قرار بگیرد. در این بین تاثیرات مثبت و منفی احتمالی گسترش گردشگری در نواحی میزبان، باید در انتخاب نوع رویکرد به توسعه گردشگری شهری تاثیرگذار باشد. بنابراین با توجه به تحقیق ارائه شده می توان در رویکردهای راهبردی به گردشگری، با شناسایی نقاط ضعف و قوت تلاش شود تا از دل تهدیدهای موجود، فرصت هایی برای بهبود ساختار اقتصادی جوامع میزبان فراهم آید.

پیشنهادات

در این زمینه پیشنهادات زیربنایی و اقتصادی در خصوص منطقه میزبان ارائه می گردد:

- مشارکت و سرمایه گذاری دولت و بخش خصوصی در زمینه توسعه فعالیت های گردشگری در شهر.
- تسهیل دسترسی به روستاها و شهرهای مجاور و توسعه و بهسازی شبکه های ارتباطی شهر.

- ایجاد مراکز اقامتگاهی و خدماتی - رفاهی مناسب و با استاندارد بالا، در شهر برای گردشگران.
- کنترل قیمت ها و جلوگیری از چندگانگی قیمت ها در منطقه.
- اولویت بندی بازارهای هدف و برنامه ریزی مدون برای بازدهی مناسب این بازارها.
- کشف و شناسایی نقاط قوت، ضعف منطقه توریستی، تمرکز و تقویت آن.
- تهیه مستندهای تبلیغاتی جهت معرفی و ترویج آن بین توریست ها و مناطق مختلف.
- تمرکز روی صنایع دستی و بومی، گیاهان محلی و ... مخصوص منطقه جهت صادرات.
- هماهنگی و وحدت بین مسئولین و شهروندان منطقه در خصوص رعایت موازین اخلاقی و مراقبت از مناطق توریستی و آثار فرهنگی و باستانی

منابع

1. ازکیا، مصطفی، غفاری، غلامرضا، 1392، توسعه روستایی با تاکید بر جامعه روستایی ایران، نشر نی، تهران.
2. بونی فیس، پریسلا، 1380، مدیریت گردشگری فرهنگی، ترجمه محمود عبدا... زاده، تهران، دفتر نشر پژوهش های فرهنگی.
3. حاجی نژاد، ع، رحیمی، د و تقی زاده، ز، 1392، تدوین برنامه استراتژیک توسعه گردشگری در مناطق نمونه گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستای نمونه گردشگری هجیج در شهرستان پاوه). آمایش سرزمین، 5 (1): 51-78.
4. خادمی، امیرحسین، توکلی، میثم، فرهادی خواه، حسین، 1393، تحلیل عوامل موثر بر گسترش گردشگری با رویکرد توسعه پایدار شهر کلاردشت با استفاده از مدل SWOT، ششمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری با تاکید بر مولفه های شهر اسلامی، مشهد.
5. خانی، فضیله. قاسمی، ابوطالب، قنبری نسب، علی.، 1388، بررسی اثرات گردشگری ساحلی با تکیه بر نظرسنجی از خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: روستای چمخاله، شهرستان لنگرود)، جغرافیای انسانی، سال 1، شماره 4: 51-64.
6. خلیفه سلطانی، سید محسن، 1384، نقش توریسم در توسعه، مجموعه مقالات اولین همایش منطقه ای توریسم، موانع و پیامدها، انتشارات حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد فلاورجان.
7. راجرد، اس، دیل، 1379، مدیریت جهانگردی، ترجمه محمد اعرابی و داوود ایزدی، تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی، چاپ دوم.
8. رنجبریان، ب، زاهدی، م، 1389، شناخت گردشگری، انتشارات چهار باغ (اصفهان)، چاپ هشتم: 173-182.
9. سازمان شهرداری ها و دهرداری های کشور، 1385، ویژه نامه نخستین همایش توسعه گردشگری روستایی و عشایری.
10. سجادیان، ناهید، سجادیان، مهیار، 1390، قابلیت های اکوتوریسم روستایی در مازندران (پهنه بندی، مدیریت حفظ و توسعه)، دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره 27: 59-78.
11. سید تقی دیزج، عاطفه، شجاعی، عطیه، موسوی نژاد، سیده فاطمه.، 1395، بررسی نقش گردشگری شهری در رشد و توسعه اقتصادی شهرها، اولین همایش بین المللی اقتصاد شهری (با رویکرد اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل).
12. سید تقی دیزج، عاطفه، شجاعی، عطیه، موسوی نژاد، سیده فاطمه، 1395، بررسی نقش گردشگری شهری در رشد و توسعه اقتصادی شهرها، اولین

همایش بین المللی اقتصاد شهری (با رویکرد اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل).

13. شوکتی آقمقانی، م، اسحاقی، ر، ماهری، ا، رضایی، ر و شعبانعلی فمی، ح، 1395، بررسی موانع توسعه گردشگری در مناطق روستایی شهرستان اسکو (مطالعه موردی: روستای ساحلی آق گنبد). فضای جغرافیایی، 16 (53): 23-37.
  14. ضرابی، اصغر، محمدی، جمال، بابا خانزاده، ادريس، 1390، تحلیلی بر جاذبه ها و تسهیلات گردشگری منطقه اورامانات، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، سال 22، شماره پیاپی 43، شماره 3: 35-52.
  15. علی محسنی، رضا، 1388، گردشگری پایدار در ایران - کارکردها و چالش ها و راهکارها، مجله علمی پژوهشی فضای جغرافیایی، شماره 28.
  16. قادری، اسماعیل، 1382، نقش گردشگری در توسعه روستایی پایدار، پایان نامه دکتری جغرافیا، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
  17. قلی زاده سرابی، آذر، غفاریان، سحر، 1389، نقش گردشگری در توسعه پایدار، همایش منطقه ای صنعت توریسم، دانشگاه آزاد واحد خمینی شهر.
  18. قلی زاده، آذر، 1388، جامعه شناسی فرهنگی، اصفهان: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.
  19. کازس، ژرژ. و (پوتیه فرانسواز). جهانگردی شهری. با ترجمه صلاح الدین محلاتی. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
  20. گرامیان، ماندانا، 1387، موانع و مشکلات فرهنگی توریسم در شهر اصفهان. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی فرهنگی، دانشکده تحصیلات تکمیلی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.
  21. گی چاک، وای جی، دوفایلو سولا، اد آر، 1377، جهانگردی در چشم اندازی جامع، ترجمه علی پارسایان و محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش های فرهنگی، چاپ اول.
  22. گی، چاک. وای، 1386، جهانگردی در چشم انداز جامع، ترجمه علی پارسایان و سید محمد اعرابی، تهران: دفتر فرهنگی، چاپ 2.
  23. لطیفی، غ، 1380، نقش و اهمیت توسعه فرهنگی در فرایند توسعه شهری پایدار، مجله سیاسی- اقتصادی، شماره 199-200.
  24. معصومی، م، 1388، گردشگری و برنامه ریزی منطقه ای، نشریه ساخت و ساز، شماره 11: 201.
  25. موائی هشتجین، ناد علی و خوشنود.، 1386، اکوتوریسم و توسعه در کنار عملکرد مسلط حزایر خارک و خارکو، مجموعه مقالات همایش منطقه ای جغرافیا، گردشگری و توسعه ی پایدار، تهران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر.
  26. نوربخش، مرتضی، اکبرپور، محمد، 1389، نقش گردشگری شهری در اقتصاد کلان شهرها، ویژه نامه اقتصاد گردشگری.
  27. واعظی، غلامحسن، لطفی، حیدر، 1388، مجموعه مقالات همایش ملی جایگاه خلیج فارس در تحولات استراتژیک جهان، تهران، موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
28. Birkmann, J. (2000) Nachhaltige Raumentwicklung im dreidimensionalen Nebel, in: UVP – Gesellschaft: UVP – Verlag, Hamm.
  29. Choi, 2003, Measurement of Sustainable Development progress for Managing Community Tourism, Dissertation for PHD Texas A & M University.
  30. Choi, S. H, (2003). Measurement of Sustainable Development progress for Managing Community Tourism, Dissertation for PHD Texas A&M University.
  31. Farid, S. M. (2015). Tourism Management in World Heritage Sites and its Impact on Economic Development in Mali and Ethiopia. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 211, 595- 604.

32. Holjevac, A. I, (2003), A Vision of Tourism and the Hotel Industry in the 21st Century, Hospitality Management, Vol. 22.
33. Koc, Erdogan, Altinay Galip, 2007, An analysis of seasonality in monthly per person tourist spending in Turkish inbound tourism from a market segmentation perspective, tourism management, no 227-237.
34. Lumsdon, I.(1997). Tourism marketing, Thomson business press.
35. Oh CO, (2005), The contribution of tourism development to economic growth in the Korean economy, Tourism Management, Vol. 26, 39-44.
36. Reid, D. (1995). Sustainable development: An introductory guide. London: Earth scans Publications.
37. Rogerson, K. A, (2004): Downtown redevelopment strategies in the United States: An end – of – the century assessment, 249 - 257.
38. Russel, D & Stabile, J (2003), Ecotourism in practice: Trekking the Island Highlands of Makira Island. Solomon Island. In D. Harrison (Ed), Pacific Tourism. pp 38-57, New York: Cognizant Communication Corporation.
39. Shahabian, P. (2004). Health and Sustainable Urban Development. Shahrsaz Journal, 3, 36-40.
40. World Tourism Organization (WTO), (2012), Yearbook of tourism statistics, Madrid.

Investigating the economic effects of tourism on sustainable regional development

Abstract

The tourism industry has a special place in the economy of cities, which plays an active and effective role in promoting the economic structure of cities. Due to the various effects of tourism on communities-including urban areas, in the case of optimal and efficient management-it can provide the grounds for the development and progress of host communities. On the other hand, in case of lack of management and negligence, it can cause many problems and challenges in the host regions, which in this study, economic issues have been considered. Today, given the all-encompassing importance of sustainability as the governing paradigm in development, it is necessary to address sustainable development. Also, tourism has been mentioned as one of the important strategies which can be the most important factors for economic reconstruction and development. Therefore, the purpose of this article was investigated the economic role of tourism in sustainable development of cities. This article was a review and its method was descriptive-explanatory. Also, research information has been collected in the form of documentary-libraries. The results of this study showed that tourism on the sustainable development of cities included positive and negative effects that can be used to improve development, so that with proper planning and management on the negative, it can become a strength. Also, this industry is one of the leading sectors in the economy in terms of establishing links with other economic sectors. Therefore, it can boost other economic sectors through supply, demand and production.

Keywords: Tourism, Economic, Sustainable Development, Region

